SELVITYSHENKILÖN ASETTAMINEN TYÖELÄMÄN JA OMAISHOIDON PAREMMAN YHTEENSOVITTAMISEN KEINOJEN TUNNISTAMISEKSI

Asettaminen

Sosiaali- ja terveysministeriö on tänään tekemällään päätöksellä asettanut selvityshenkilöksi apulaisprofessori Laura Kalliomaa-Puhan Tampereen yliopistosta ajalle 23.05.2018 – 18.12.2018.

Tausta

Hallituksen kehysriihen päätöksissä (04/2018) on kirjaus selvityshenkilön asettamisesta työelämän ja omaishoidon paremman yhteensovittamisen keinojen tunnistamiseksi. Vuonna 2016 Suomessa oli 44 152 sopimusomaishoitajaa, joista 43 % oli alle 65 vuotiaita. Arvio omaisiaan auttavien määrästä vaihtelee 300 000:sta yhteen miljoonaan. Työssäkäyviä omaisistaan huolehtivia henkilöitä on arvioitu olevan noin 750 000.

Omaishoidon kehittäminen on osa hallituksen 'Kehitetään ikäihmisten kotihoitoa ja vahvistetaan kaiken ikäisten omaishoitoa (I&O)' -kärkihanketta. Kaikenikäisten omaishoito pitää sisällään lapset, työikäiset ja iäkkäät omaishoidettavat. Lapsia hoitavat yleensä työikäiset vanhemmat. Työikäiset antavat omaishoitoa useimmiten myös omille työikäisille puolisoilleen tai omille tai puolisonsa vanhemmille. Työikäiselle henkilölle omaishoitotilanne voi tulla vastaan lapsen tai puolison sairastuessa vakavasti tai vammautuessa, tai saattohoitotilanteessa. Omat vanhemmat ikääntyvät ja toimintakyvyn ongelmia alkaa kasautua, mm. muistisairauksin ja muiden pitkäaikaisten sairauksien myötä. Haasteena on, miten yhdistää työssäkäynti joko pitkäaikaiseen ja jatkuvaan omaishoitotilanteeseen tai äkilliseen lyhytkestoisempaan omaishoitoon?

Kansallinen omaishoidon kehittämisohjelmaa valmistellut työryhmä (2012-2014) linjasi työssään strategisia tavoitteita sekä lainsäädännöllisiä ja muita kehittämistoimenpiteitä. *Omaishoito määriteltiin hoitomuodoksi, joka mahdollistaa kaikenikäisten hoitoa ja huolenpitoa tarvitsevien toimintakyvyltään heikentyneiden, sairaiden ja vammaisten henkilöiden kotona asumisen. Työryhmä kiinnitti erityistä huomiota omaishoitajien aseman vahvistamiseen, yhdenvertaisuuteen ja jaksamisen tukemiseen.*

Työryhmä esitti, että ansiotyön ja omaishoidon yhteensovittamiseen kehitettyjä joustoja kuten esim. työaikajoustoja, etätyötä, vuorotteluvapaita, palkattomia vapaita, hoitovapaita ja sairauksiin liittyviä vapaita hyödynnettäisiin enemmän ja parannettaisiin niitä koskevaa tiedotusta. Hoidettavan hoito- ja palvelusuunnitelmaan kirjattaisiin selkeästi omaishoidon sitovuuden aste työssäkäynnin kannalta työhallinnon viranomaisten päätöksentekoa varten.

Omaishoidon tuesta annettuun lakiin (511/2016), sosiaalihuoltolakiin (1301/2014) ja perhehoitolakiin (263/2016) on tehty muutoksia 1.7.2016 alka-

en. Näistä tärkeimmät liittyvät sopimusomaishoitajien vapaiden lisäämiseen, hyvinvointi- ja terveystarkastuksiin sekä omaishoitajien valmennuksiin. Sosiaalihuoltolakiin lisättiin säännös omaistaan tai läheistään sitovasti hoitavan henkilön mahdollisuudesta vapaaseen. Työssäkäyvien omaishoitajien asemaan ei näiden uudistusten yhteydessä kuitenkaan ole otettu erikseen kantaa.

Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan (VN TEAS) määrärahalla toteutetun omaishoitoa tarkastelevan selvityksen tulokset vahvistavat aiempien tutkimusten kuvaa siitä, että omaishoitajien ja hoidettavien tilanteet ja tarpeet vaihtelevat suuresti (37/2017). *Keskeinen tulos oli omaishoitotilanteiden monimuotoisuudesta johtuva tarve räätälöityihin tukitoimiin. Omaishoitoon liittyvät oikeudet, tukitoimet ja palvelut olivat monin tavoin sidoksissa toisiinsa. Taloudellisessa tarkastelussa kuvattiin erilaisten omaishoitoperheiden, myös työssä käyvien tarvitsemaa tukea ja palveluja, ja arvioitiin tuen ja palvelujen kustannuksia. Julkisen sektorin näkökulmasta omaishoidon kustannukset olivat vahvasti tuettunakin selvästi kodin ulkopuolisen ympärivuorokautisen hoidon kustannuksia alhaisemmat. Selvityksessä luonnosteltiin malli lyhyehköstä hoivavapaasta ja hoivavapaakorvauksesta, joka etuutena muistuttaisi erityishoitorahaa.* Näitä ei ole toistaiseksi toteutettu.

Kauppisen ja Silfer-Kuhalammin (2015) kyselyn tulosten mukaan *lähes kolmannes työssäkäyvistä hoivaa, auttaa tai pitää huolta omaisestaan tai läheisestään tämän korkean iän, sairauden tai vamman takia. Läheishoiva koskettaa suurta työssäkäyvien joukkoa ja määrän odotetaan kasvavan mm. väestön ikääntymisen myötä. He ehdottavat, että työssäkäynti ja läheishoiva voidaan järjestää niin, että mahdollisimman moni työhaluinen hoivaaja voi käydä ansiotyössä työuransa eri vaiheissa. Hoivan ja työssäkäynnin tasapainoa on mahdollista tukea ja vahvistaa esim. hoivamyönteisillä työyhteisöillä, hyödyntämällä uutta teknologiaa työn ja hoivan yhteensovittamisessa, hoivan eri muodoin ja erilaisilla palveluilla tukien.*

Kelan Mikkola ja Tillman kirjoittavat blogissaan omaishoitoperheiden toimeentulotuesta seuraavaa: ... *noin 1 300 omaishoitoperheessä taloudellinen tilanne oli vuonna 2017 ollut niin tiukka, että perhe oli joutunut turvautumaan Kelan maksamaan perustoimeentulotukeen. Vaikka valtaosa omaishoitajista oli yli 65-vuotiaita, lähes kaikki toimeentulotukea saaneet omaishoitajat olivat alle 65-vuotiaita. Useimmiten kyse oli lapsiperheestä, jonka tulot koostuivat omaishoitopalkkion ja toimeentulotuen lisäksi lähinnä etuuksista. Kyse ei ollut mistään lyhyestä tarpeesta: keskimäärin toimeentulotukea saatiin seitsemänä kuukautena, joskus jopa koko vuoden ajan. Toimeentulotukea saatiin omaishoitoperheissä etenkin asumiskuluihin, ja suuri osa saajista olikin pääkaupunkiseudun suurten asumiskulujen kaupungeista. Terveydenhoitomenojen osuus oli omaishoitoperheissä suurempi kuin muissa perustoimeentulotukea saaneissa perheissä. Yleensä kyse oli lääkemenoista.*

I&O -kärkihankkeessa on kokeiluja vammaisten lasten omaishoitoon, päihde- ja mielenterveyskuntoutujien omaisten tukemiseen sekä muistisairaan iäkkään omaishoidon tukemiseen. I&O -kärkihankkeen kokeiluissa myös perustetaan omais- ja perhehoidon osaamiskeskus. I&O -kärkihankkeessa ei kuitenkaan ole ollut erityistä painotusta omaishoivan ja työssäkäynnin yhdistämiseen. Nyt asetettava selvityshenkilötyö vastaa myös tähän haasteeseen.

Tehtävä

Selvityshenkilön tehtävänä on selvittää ja arvioida

- erilaisia työssäkäynnin ja omaishoidon yhdistämiseen liittyviä omaishoitotilanteita riippuen omaishoidettavan iästä (lapsi, työikäinen puoliso tai kumppani, iäkäs henkilö) tai omaishoitotilanteen kestosta ja syystä
- mitä toimia tarvittaisiin, jotta työssäkäyntiä ja omaishoitoa voidaan yhdistää esim. saattohoitotilanteissa tai pidempiaikaisen omaishoidon yhteydessä
- mitä lakimuutoksia tarvitaan, jotta työssäkäyvän omaishoitajan mahdollisuus yhdistää työssäkäynti ja omaishoito tai jäädä pois työstä omaishoitotilanteessa turvataan nykyistä paremmin
- mitä lakimuutoksia tarvitaan, jotta työssäkäyvän omaishoitajan toimeentulo, eläketurva tai työterveydenhuolto voidaan varmistaa omaishoitotilanteessa ja mitkä olisivat muutosten kustannusvaikutukset sekä miten työhön paluu mahdollistetaan omaishoitotilanteen päättyessä
- mitä uutta teknologiaa on tarjolla, jota työssäkäyvä omaishoitaja voi hyödyntää työssä ollessaan omaisensa hyvinvoinnin ja turvallisuuden varmistamisessa

Selvityshenkilön tukena toimii I&O kärkihankkeen ohjausryhmän asettama omais- ja perhehoidon jaos (STM/1824/2018). Selvityshenkilön tulee raportoida työstään toimeksiannon kuluessa ko. jaokselle. Muiden asiantuntijoiden lisäksi, selvityshenkilön tulee kuulla työlainsäädännön asiantuntijoita ja työmarkkinajärjestöjä. Selvityshenkilöraportti luovutetaan perhe- ja peruspalveluministeri Annika Saarikolle viimeistään 18.12.2018.

Toimeksianto, kustannukset ja rahoitus

Selvityshenkilö tekee selvitystyön osana virkatyötään. Selvityshenkilön kulut samoin kuin selvityshenkilön tueksi palkattavasta tutkimusassistentista (erillinen sopimus STM:n kanssa) aiheutuvat kulut maksetaan momentilta 33.03.31, projektilta OH330-S34200-01 (Omais- ja perhehoito), toimintayksikkö 5500 802 103, toimintonumero 5500 500 200.

Perhe- ja peruspalveluministeri Annika Saarikko

Osastopäällikkö Markku Tervahauta

JAKELU Päätöksessä mainitut

TIEDOKSI Erityisavustaja Satu-Maarit Mäki-Lassila
Erityisavustaja Hanna-Maija Kause
Erityisavustaja Niina Perälä
Erityisavustaja Kari Synberg

Kansliapäällikkö Päivi Sillanaukee
Sosiaali- ja terveysministeriö
- sosiaali- ja terveydenhuollon ohjausosasto
- sosiaaliturva- ja vakuutusosasto
- hyvinvointi- ja palveluosasto
- työ- ja tasa-arvo-osasto
- johdon tuki –yksikkö
- hallintoyksikkö
- viestintäyksikkö
- kirjaamo